

Հովհաննէս ԹուՄանյան

Սասունցի Դավիթ

2

XI

Գիշերը հասավ, մընացին էնտեղ:

Ձենով Օհանն էր, իր նետն ու աղեղ
Դըրավ գլխի տակ, հանգիստ խրորմփաց.
Դավիթը մընաց մըտքի ծովն ընկած:
Մին էլ նկատեց, որ մութը հեռվում
Մի թեժ, փայլվումն կըրակ է վառվում:
Էն լուսը բըռնած՝
Վեր կացավ, գընաց,
Գընաց ու գընա՛ց, բարձրացավ մի սար,
Բարձրացավ, տեսավ մի մեծ մարմար քար
Կիսից պատրուված,

Ու միջից վառված
Բըխում է լուսը պա՛րզ, քուլա-քուլա՛,
Բարձրանում, իջնում ետ քարի վըրա:
Վար իջավ Դավիթ էնտեղից կըրկին,
Վար իջավ, կանչեց Ձենով Օհանին.
Ե՛լ, հորեղբա՛յր, քանի՞ քընես,
Ե՛լ, էն պայծառ լուսը մի տես:

Լուս է իջել բարձր սարին,
Բարձր սարին, մարմար քարին:
Ե՛լ, հորեղբայր, անուշ քրնից.

Էն ի՞նչ լուս է բլխում քարից:
Ելավ, խաչ քաշեց Օհանն երեսին,
Է՛յ, որդի՛, ասավ, մեռնեմ իր լուսին,
Էն մեր Մարութա սարն է գորավոր:
Էն լուսի տեղը կանգնած էր մի օր
Սասմա ապավեն, Սասմա պահապան
Մեր սուրբ Տիրամոր վանքը Չարխափան:
Մըշտական, երբ որ կրոփվ էր գրնում,
Էնտեղ էր քու հերն իր աղոթքն անում:
Քու հերը մեռավ, աստված խըռովեց,

Մըսրա թագավոր գորքեր ժողովեց,
Մեր վանքն էլ եկավ քանդեց Էն սարում,
Բայց դեռ սեղանից լուս է բարձրանում...

XII

Դավիթը էս էլ երբ որ իմացավ,
Անո՛ւշ հորեղբայր, հորեղբա՛յր, ասավ,
Որք եմ ու անտեր աշխարքի վըրա,
Հեր չունեմ՝ դու ինձ հերություն արա՛:
Էլ չեմ իջնի ես Մարութա սարից,
Մինչև չըշինեմ մեր վանքը նորից:
Քեզանից կուզեմ հինգ հարյուր վարպետ,

Հինգ հազար բանվոր մըշակ նըրանց հետ.
Որ գան՝ էս շաբաթ կանգնեն ու բանեն,
Առաջվան կարգով մեր վանքը շինեն:

Գընաց Օհանը ու բերավ իր հետ
Հինգ հազար բանվոր, հինգ հարյուր վարպետ:
Վարպետ ու բանվոր եկան կանգնեցին,
Չորը'խկ հա թորը'խկ նորից շինեցին,
Առաջվան կարգով, փառքով փառավոր
Բարձր Մարութա վանքը Տիրամոր:
Ցրված միաբանք ետ նորից եկան,

Նորից թընդացին աղոթք, շարական .
Ու երբ շեն արավ հոր վանքը նորից,
Ցած իջավ Դավիթ Մարութա սարից:

XIII

Համբավը տարան Մըսրա Մելիքին.
Հապա՛ չես ասիլ՝ Դավիթը կըրկին
Հոր վանքը շինել, իշխան է դառել,
Դու օխտը տարվան խարջը չես առել:
Մելիք գայրացավ.
Գընացե՛ք, ասավ,
Բաղին, Կոզբաղին,

Սյուդին, Չարխաղին,
Սասնա քար ու հող տակն ու վեր արեք,
Իմ օխտը տարվան խարաջը բերեք:
Քառսուն կույս աղջիկ բերեք արմաղան,
Քառսուն կարճ կընիկ, որ երկանք աղան,
Քառսունն էլ երկար, որ ուղտեր բառնան,
Իմ տանն ու դրոռն դարավաշ դառնան:
Ու Կոզբաղին առավ գորքեր.
Գըլխի՛ս վըրա, ասավ, իմ տեր.
Գընամ հիմի քանդեն Սասուն,

Կանայք բերեն քառսուն-քառսուն,
Քառսուն բեռնով դեղին ոսկի,
Տեղը ջրնջեն հայոց ազգի:
Ասավ, Մըսրա աղջիկ ու կին
Պար բըռնեցին ու երգեցին.
Մեր Կոզբաղին գընաց Սասուն,
Կանայք բերի քառսուն-քառսուն,
Քառսուն բեռնով ոսկի բերի,
Մեր ճակատին շարան շարի,
Կարմիր կովեր բերի կըթան՝

Գարնան շինենք եղ ու չորթան:
Չա՛ն Կոզբաղին, քաջ Կոզբաղին,
Սասնա Դավթին զարկեց գետին:
Ու Կոզբաղին փրքված, ուռած,
Շնորհակալ են, քույրե՛ր, գոռաց,
Մինչև գալիս դեռ համբերեք,
Էն ժամանակ պիտի պարեք...

XIV

Էսպես երգով,
Չոռով-գորքով
Գոռ Կոզբաղին մըտավ Սասուն.

Օհան լըսեց՝ կապվեց լեզուն:
Աղ ու հացով,
Լաց ու թացով
Առաջն ելավ,
Խընդիրք արավ.
Ինչ որ կուգես՝ առ, տա՛ր, ամա՛ն.
Վարդ աղջիկներ, կանայք Սասման,

Դառոր դադաժ դեղին ոսկին,
Միայն թե գրթա մեր խեղճ ազգին,
Մի՛ կոտորիր, մի՛ տար մահու,

Վերն՝ աստված, ներքեր՝ դու...
Ասավ, բերավ շարան-շարան
Վարդ աղջիկներ, կանայք Սասման:
Ու Կոզբաղին կանգնեց, ջոկեց,
Մարագն արավ, դուռը փակեց,
Քառսուն կույս աղջիկ, սիրուն, արմաղան,
Քառսուն կարճ կրնիկ, որ երկանք աղան,
Քառսուն էլ երկար, որ ուղտեր բառնան,
Մըսրա Մելիքին դարավաշ դառնան:
Դեզ-դեզ կիտեց դեղին ոսկին.

Սև սուգ կալավ հայոց ազգին:

XV

Հե՛յ, ո՞ր ես, Դավիթ, հայոց պահապան,
Քարը պատըռվի դո՛ւրս արի մեյդան:
Քանդած հոր վանքը որ շինեց նորից,
Ցած իջավ Դավիթ Մարութա սարից,
Ժանգոտած, անկոթ մի շեղբիկ գըտավ,
Գընաց՝ պառավի շաղգամը մըտավ:
Պառավն էր. եկավ՝ անե՛ծք, աղաղա՛կ.
Վա՛յ, խելա՛ն Դավիթ, շաղգամի տեղակ
Դու կըրակ ուտես, ցավ ուտես, ասավ,

Քու աչքն աշխարքում մենակ ի՞նձ տեսավ.
Կորեկըս արիր գետնին հավասար,
Էս էր մընացել ձըմեռվան պաշար,

Էս էլ կըտրում ես,
Էլ ո՞նց ապրեն ես:
Թե կըտրիճ ես դու, աղեղդ ա՛ն գընա՛,
Քու հոր աշխարքին տիրություն արա՛,
Քու հոր գանձը կե՛ր,
Թողել ես անտեր,
Մըսրա թագավոր դըրկել է՝ տանի:

Էլ ի՞նչ ես վըրես բարկանում, նանի՛,
Էդ ի՞նչ ես ասում, ես չեմ հասկանում,
Մըսրա թագավոր մեր ի՞նչն է տանում:
Մըսրա թագավոր մեր ի՞նչն է տանում...
Մըսրա թագավոր քու աչքն է հանում,
Դանդալոշ Դավիթ, դըրկել է հըրեն,
Եկել են Սասնա քաղաքի վըրեն
Բադին, Կոզբադին,
Սյուդին, Չարխադին,
Թալան են տալի բովանդակ Սասում.

Քառսուն բեռ ոսկի խարաջ են ուզում,
Քառսուն կույս աղջիկ սիրում, արմաղան,
Քառսուն կարճ կընիկ, որ երկանք աղան,
Քառսուն էլ երկար, որ ուղտեր բառնան,
Մըսրա Մելիքին դարավաշ դառնան:
Ի՞նչ ես, ա՛յ պառավ, էլ ինձ անիծում.
Ցույց տուր մի տեսնեմ ո՞րտեղ են ուզում:
Ո՛րտեղ են ուզո՛ւմ... Մահըս տանի քե՛զ.
Դո՛ւ պետք է էն հոր գավակը լինե՛ս...
Եկել ես՝ էստեղ շաղգամ ես լափում...

Ոսկին Կոզբադին ձեր տանն է չափում,
Աղջիկներ փրլեկ մարագն են լըցրած:
Շաղգամը թողեց Դավիթ ու գընաց:

Տեսավ՝ Կողբադին իրենց տան միջին,
Չափում է ոսկին թեղած առաջին,
Սյուդին, Չարխադին պարկերն են բռնել,
Ձենով Օհանն էլ շրլինքը ծրոնել,
Կանգնել է հեռու, ձեռները ծոցին:
Տեսավ, աչքերը արնով լըցվեցին:
Վե՛ր կաց, Կողբադին, հեռո՛ւ կանգնիր դու,

Իմ հոր ոսկին է ես եմ չափելու:
Կողբադին ասավ. Է՛յ, Ձենով Օհան,
Կըտաս— տո՛ւր խարջը էս օխտը տարվան,
Թե չէ՝ կըզնամ, միրուքըս վրկա,
Մըսրա-Մելիքին կըպատմեմ, կըգա,
Ձեր Սասնա երկիր քար ու քանդ կանի,
Տեղը կըվարի, բոստան կըցանի:
Կորե՛ք, անգգամ դուք Մըսրա շրներ,
Բա չե՞ք իմացել դուք Սասնա ծրոներ...
Մեռա՞ծ եք կարծում դուք մեզ, թե՞ շրվաք,

Կուզեք մեր երկիր դրնեք խարջի տա՛կ...
Բարկացավ Դավիթ, չափը շրպըրտեց,
Տըվավ Կողբադնի գըլուխը ջարդեց,
Չափի փըշրանքը պատն անցավ, գընաց,
Մինչև օրս Էլ դեռ գընում է թրոած:
Ու ելան՝ թափած ոսկին թողեցին,
Հայոց աշխարքից փախան գընացին
Բադին, Կողբադին,
Սյուդին, Չարխադին:

XVI

Վա՛յ, վա՛յ, հորեղբա՛յր, ի՛նչ ասեմ ես քեզ .

Մենք ունենք էստեղ դեղին ոսկու դեզ,
Դու արել ես ինձ քաղաքի ծառան,
Դու թողել ես ինձ օտարի դրոշման...
Հորեղբայրն ասավ. Ա՛յ խենթ, խելագար,
Ոսկին պահել եմ Մելիքի համար,
Որ քաղցր լինի աչքը մեզ վրա:
Չըտըվիր, հիմի որ գորք առնի՝ գա,
Սասնա քար ու հող հեղեղի, տանի,
Ո՞վ դեմը կերթա, ո՞վ կըռիվ կանի:
Դու կա՛ց, հորեղբա՛յր, թող գա, ե՛ս կերթամ,

Կերթամ, ես նրան պատասխան կըտամ:
Ու մութ մարագի դրոշմը զարկեց,
Փակած աղջիկներ հանեց, արձակեց:
Գընացե՛ք, ասավ, ազատ ապրեցե՛ք,
Սասունցի Դավթին արև խընդրեցեք:

XVII

Էսպես ջարդված, արյունլիվա
Փախան, ընկան հողը Մըսրա
Բաղին, Կոզբաղին
Սյուդին, Չարխաղին:
Մըսրա կանայք հեռվից տեսան,

Հեռվից տեսան, ուրախացան
Ու ծափ տըվին կըտերներին.
Եկա՛ն, եկա՛ն, բերի՛ն, բերի՛ն...
Մեր Կոզբաղին գնաց Սասուն,
Կանայք բերավ քառսուն-քառսուն,
Կարմիր կովեր բերավ կըթան՝
Գարնան շինենք եղ ու չորթան...

Հենց մոտեցան, նրկատեցին,
Ծափ ու խրնդում ընդհատեցին,
Քրրքրջացին

Ու կանչեցին.

Է՛յ, Կոզբաղին մեծաբերան,
Էդ ո՞րտեղից լերան-լերան,
Լերան-լերան կրգաս փախած,
Հաստ գրլուխըդ կիսից ճըղած:
Էն դո՞ւ չասիր՝ գընամ Սասուն,
Կանայք բերեն քառսուն-քառսուն,
Քառսուն բեռնով ոսկի հանեն,
Հայոց երկիր ավեր անեն:
Գացիր Սասուն քանց գել գազան,

Ետ ես գալի քանց շուն վազան...
Ու Կոզբաղին խիստ բարկացավ.
Սո՛ւս կացեք դուք, լըրբե՛ր, ասավ.
Ձեր մարդիկն եք տեսել դուք դեռ,
Դուք չեք տեսել Սասմա ծրոներ:
Սասմա ծրոներ լերան-լերան,
Նետեր ունեն մի-մի գերան.
Սասմա երկիր քար ու կապան,
Դըժար սարեր, ձոր ու ծապան.
Նըրանց խոտեր ինչպես կեռ թուր,

Ջորք ջարդեցին երեք հարյուր...
Ասավ ու էլ չառավ դադար,
Վըռագ-վըռագ, գրլխապատառ
Վազեց իրեն թագավորին:
Խընդաց թագվորն իր աթոռին:
Ապրե՛ս, ապրե՛ս, քաջ Կոզբաղին,
Արժե՛ կախեն ես քու ճըտին

Մեր դուգդունի մեծ նըշանը
Պարզև քու մեծ հաղթությանը:
Ո՞ր են, հապա առաջըս բեր

Սասմա ոսկին ու աղջիկներ:
Ասավ Մելիք, ու Կոզբաղին
Գըլուխ տըվավ մինչև գետին,
Ապրա՛ծ կենաս, մեծ թագավոր,
Չոռով փախա ես ձիավոր,
Ո՞նց բերեի Սասմա ոսկին:
Մի խենթ ծընվեց հայոց ազգին,
Ոչ ահ գիտի, ոչ տեր ու մեծ,
Գըլուխս էսպես տըվավ ջարդեց.
«Չե՛մ տալ, ասավ, իմ հոր ոսկին,

Չեմ տալ կանայքն իմ հայ ազգին,
Սասմա երկիր ձեզ տեղ չըկա . . .
Քու թագավոր, ասավ, թո՛ղ գա,
Թող գա՛ ինձ հետ կըռիվ անի,
Թե դոչադ է՛ գոռով տանի»:
Կատաղեց, փըրփըեց Մըսրա թագավոր.
Կանչեցե՛ք, ասավ, իմ գորքը բոլոր.
Հագար հագար մարդ նորելուկ մանուկ,
Հագար հագար մարդ անբեղ, անմորուք,
Հագար հագար մարդ բեղը նոր ծըլած,

Հագար հագար մարդ նոր թախտից ելած,
Հագար հագար մարդ թուխ միրուքավոր,
Հագար հագար մարդ սիպտակ ալևոր,
Հագար հագար մարդ, որ փողեր հընչեն,
Հագար հագար մարդ, որ թըմբուկ զարկեն...
Կանչեցե՛ք, թող գան, հագնեն գե՛նք, զըրա՛հ,
Կըռիվ տի գընամ ես Դավթի վըրա,

Սասունն ավերեմ,
Հեղեղեմ, բերեմ:

XVIII

Էսպես անհամար գորքեր հավաքեց,

Եկավ Սասնա դաշտ, բանակը զարկեց
Ու ծանրը նըստեց Մըսրա թագավոր:
Էսքան ահագին բազմությունն էն օր
Բաթմանա ջրին եկավ ու չոքեց,
Ով եկավ, խըմեց գետը ցամաքեց,
Սասնա քաղաքում մընացին ծարավ:
Ձենով Օհանին զարմանքը տարավ:
Քուրքը ուսն առավ, սարը բարձրացավ.
Սարը բարձրացավ, տեսավ, ի՛նչ տեսավ:
Ճերմակ վըրանից դաշտը ճերմակել,

Ասես՝ էն գիշեր ձըմեղը եկել,
Սպիտակ ձյունով պատել էր Սասուն:
Լեղին ջուր կտրեց, կապ ընկավ լեզուն,
Հարա՛յ կանչելով՝ փախավ տուն ընկավ.
Վա՛յ, փախե՛ք, եկա՛վ... հա՛յ, հարա՛յ, եկավ...
Ի՞նչը, հորեղբա՛յր, ի՞նչը, ի՛նչն եկավ...
Ցավն ու կըրա՛կը Դավթի պինճն եկավ:
Մըսրա թագավոր ելել է, եկել,
Եկել, մեր դաշտին բանակ է զարկել.
Թիվ կա աստղերին, թիվ չկա գորքին...

Վա՛յ մեր արևին, վա՛յ մեր աշխարքին...
Ե՛կ, ոսկին տանենք, աղջիկներ տանենք,
Չոքենք առաջին, պաղատանք անենք,

Գուցե թե գրթա,
Մեզ սրբի չըտա...
Դու կա՛ց, հորեղբայր, դու դարդ մի՛ անիր.
Գընա՛, քու օդում դու հանգիստ քընիր.
Հիմի ես կելնեմ, Սասնա դաշտ կերթամ,
Մըսրա-Մելիքին պատասխան կըտամ:
Ու գընաց Դավիթ ծանոթ պառավին.

Նանի շա՛ն, ասավ, ժանգոտած ու հին
Երկաթի կըտոր, անթարոց, շամփուր,
Ինչ ունես չունես, հավաքի՛ր, ինձ տուր,
Մի էշ էլ գըտիր, որ վըրեն նըստեմ,
Կըռիվ տի գընամ Մըսրա գորքի դեմ:
Վա՛յ, Դավի՛թ, ասավ, մահս տանի քեզ.
Դո՞ւ պետք է էն հոր գավակը լինե՛ս...
Քու հերն ուներ կըռվի համար
Հըրեղեն ձի, ոսկի քամար,
Ծալ-ծալ կապեն, գուռգը պողպատ,

Թամբ սաղափեն, կուռ սաղավարտ,
Խաչ պատրաստին իր աշ բազկին,
Զըրահ շապիկ, Թուր-Կեծակին,
Դու եկել ես, ա՛յ խենթ ու ծուռ,
Ինձնից կուգես էշ ու շամփո՛ւր...
Ամա՛ն, նանի՛, չեմ լըսել դեռ:
Ո՛ւր են հիմի իմ հոր զենքեր:
Հոբեղբորըդ գընա հարցուր.
Ո՞ւր են, ասա, հանի՛ր, բեր, տուր:
Բան է, թե որ չըտա սիրով,

Աչքը հանիր՝ խըլիք գոռով:

XIX

Դավիթ գրնաց հորեղբոր մոտ.
Է՛յ հորեղբայր, կանչեց հերսոտ,
Իմ հերն ուներ կրովի համար
Հրեղեն ձի, ոսկի քամար,
Ծալ-ծալ կապեն, գոռգը պողպատ,
Թամբ սաղափեն, կոռ սաղավարտ,
Խաչ պատրաստին իր աջ բազկին,
Զրբահ շապիկ, Թուր-Կեծակին,
Կրտաս բեր տուր...

Վա՛յ, Դավիթ ջա՛ն,
Ահից գոռաց Ձենով Օհան.
Քու հոր մահվան տարուց օրից
Դուրս չեմ հանել ձին ախտոց,
Ոչ սրնդուկից Թուր-Կայծակին,
Զրբահ շապիկ, ոսկի գոտին...
Ինձ թող, ամա՛ն, մի՛ սպանիր,
Կուգես հրբեն, գրնա հանի՛ր:

XX

Հագավ Դավիթ գենքն ու զրբահ,
Կապեց գոտին, Թուր-Կեծակին,

Խաչն էլ իր հաղթ բազկի վրա,
Ելավ, հեծավ Առյուծ հոր ձին,
Հոր ձին հեծավ ու մըտրակեց.
Ձենով Օհան լալով երգեց.
Ափսո՛ս, հագա՛ր ափսոս հրեղեն մեր ձին,
Ա՛խ, հրեղեն մեր ձին.

Ափսո՛ւ, հագա՛ր ափսոս մեր ոսկի գոտին,
Ա՛խ, մեր ոսկի գոտին,
Ափսո՛ւ, թանկ կապեն, որ հագին տարավ,
Ա՛խ, որ հագին տարավ . . .

Դավիթ բարկացավ,
Ձին քշեց, դարձավ,
Օհանը վախեց,
Իր երգը փոխեց.
«Ափսո՛ւ, նորելուկ Դավիթըս կորավ.
Ա՛խ, Դավիթըս կորավ»:

Էս որ իմացավ,
Դավիթ մեղմացավ,
Իջավ, Օհանի ձեռքը համբուրեց:
Ձենով Օհանն էլ, ինչպես հայր ու մեծ,

Օրհնեց, խըրատեց նրրան հայրաբար,
Դեպի Սասմա դաշտ դրրավ ճանապարհ: